

УКРАЇНЦІ НИЖНЬОГО ПОДУНАВ'Я В РУМУНІЇ

В'ячеслав Кушнір

УДК 39(498.81=161.2):323.1

Етнічна група українців у Північній Добруджі й дельті Дунаю сформувалася на початку XIX ст. і представлена унікальним варіантом традиційної культури, яку вивчають з 80-х років XIX ст. У статті розглянуто питання періодизації етнографічних досліджень у регіоні, науковий доробок Ф. Вовка, науковців середини XX ст., громадських і наукових установ України та Румунії 1990-х років.

Ключові слова: українці, дельта Дунаю, Північна Добруджа, традиційна культура, етнографічні дослідження.

The ethnic group of Ukrainians in delta of Danube and northern Dobruja was originated in the early 19th century. It is presented by a unique version of traditional culture which has been under investigation since the 1880s. Considered are the issues of the regional ethnographic studies' periodization, the scientific researches of Fedor Vovk and scholars of the middle of the 20th century, and also of the public and scientific institutions of Ukraine and Romania in the 1990s.

Keywords: Ukrainians, delta of Danube, northern Dobruja, traditional culture, ethnographic research.

Українська діаспора в Румунії є однією з найчисленніших. Вона представлена кількома регіональними групами, одна з яких розташована в Північній Добруджі. Поселення українців локалізуються переважно в придунайській частині та в дельті Дунаю. Найвідоміші з-поміж них — Сфинту Георге (Катирлез), Верхній Дунавець, Нижній Дунавець, Караорман, Мурігйол (Муругіль), Крішан, Телиця, Сомова, Чукурова.

Мережа поселень українців у румунській частині Нижнього Подунав'я сформувалася наприкінці XVIII — на початку XIX ст., коли цей край почали заселяти козаки після ліквідації Запорозької Січі в 1775 році. Придунайські землі були їм добре відомі із часів військових походів, тому, коли постало питання про вибір місця для нової Січі, дельту Дунаю розглядали як один з оптимальних варіантів, хоча певні проблеми були й тамш. Незважаючи на досить часті перенесення коша, Задунайська Січ завжди розташовувалася в межах Нижнього Подунав'я. Турецький уряд надав українцям значну територію. Її вистачало не лише для господарювання самих українців, але й для виділення, на правах оренди, представникам інших етнічних груп.

Ми не маємо узгодженої думки щодо кількості переселенців, проте можна стверджувати, що українців було достатньо для формування групи за етнічною ознакою.

Звістка про нове місцеперебування запорожців, привілеї, які надавали не лише козакам, але й решті переселенців, швидко поширилася Україною, і вже на початку XIX ст. до Нижнього Подунав'я переселилися тисячі українських селян. Пільги, надані турецькою місцевою адміністрацією, сприяли швидкому розвитку економіки, і за короткий термін українська громада перетворилася на впливову силу в регіоні. До того ж українці зберігали власну культуру, козацькі традиції, чим викликали інтерес істориків і народознавців.

Українці Добруджі об'єктом дослідження стали порівняно недавно, якщо не брати до уваги спорадичної інформації державних чиновників, військових, які згадували українців у контексті російсько-турецьких відносин. Однак ці відомості фактично не висвітлювали господарства й побуту задунайських українців, їхньої традиційної культури загалом. Навіть на сьогоднішній день історіографія тамтешніх українців, зокрема, у Задунайській Січі, не розвинена. Це зазначав ще 1949 року відомий історик В. Голобуцький, але відтоді ситуація майже не змінилася. Причина цього вагома — відсутність архіву Задунайської Січі (а ті джерела, що містяться в Туреччині й Росії, належно не опрацьовані). Такі праці останнього десятиліття, як монографія А. Бачинського «Січ Задунайська», двотомне видання «Історія українського

козацтва», «Українське козацтво у після-козацьку добу» О. Бачинської, дисертація С. Каюк «Задунайська Січ (1775–1828)», можна вважати лише початком ґрунтовних досліджень.

З етнографічними розвідками ситуація складніша. Лише наприкінці ХІХ ст. етнічну групу українців у Добруджі одним з перших почав досліджувати відомий етнограф Ф. Вовк. Перебуваючи певний час в українському середовищі, він мав змогу спостерігати побут громади, отримувати інформацію про Задунайську Січ безпосередньо від дітей і онуків козаків, у результаті чого висловлював їхнє ставлення щодо минулого і сучасного. Саме з особистістю Ф. Вовка слід пов'язувати перший етап етнографічних досліджень українців за Дунаєм.

Особливу історико-етнографічну цінність мають три праці Ф. Вовка: «Задунайская Сечь (по местным воспоминаниям и рассказам)» (1883), «Русские колонии в Добрудже» (1889), «Українське рибальство в Добруджі» (1899). Серед них значною за обсягом, суто етнографічною є розвідка «Українське рибальство в Добруджі» — спеціальне дослідження про одне з основних занять українців у дельті Дунаю, у якому досить детально описано різні варіанти рибальського промислу. Саме ця праця важлива для розуміння наслідків адаптації українців до незвичного природного середовища, опанування ними нових і складних різновидів господарської діяльності.

В інших працях Ф. Вовк не ставив для себе завдань етнографічного характеру, проте чимало питань народної культури в них розглянуто побіжно. Та навіть такі зауваження автора дають можливість зрозуміти особливості розвитку традиційної культури українців за межами батьківщини. Дослідник звертає увагу на важливі для збереження української ідентичності питання: характер розселення, регіони виходу переселенців з України. Відомості Ф. Вовка щодо житлобудування, традиційного одягу,

структури господарства не можна назвати вичерпними, але їх достатньо для розуміння функціонування системи життєдіяльності. А деякі його спостереження стосовно походження прізвищ, звичаєвого права, мови та фольклору є цінним джерелом, яке науковці використовують і нині.

Особливу увагу вчений приділив питанню ментальності українців. Він пишався тим, що представники європейських суднохідних компаній змушені були вивчати українську, щоб спілкуватися з кращими лоцманами в пониззі Дунаю. Водночас Ф. Вовк наголошував на недбалості в справі збереження насамперед духовної спадщини, плекання української ідентичності. Таку рису колективного характеру українців науковець ілюструє висловлюванням місцевого жителя, який, розповідаючи про позитивний досвід інших етнічних груп, щодо української скромності зауважив: «Ми, українці, такі, як не пустять у хату, то й за порогом постоїмо».

Другий етап вивчення традиційної культури почався з 1960-х років. Низка відомих науковців українського походження (М. Павлюк, І. Робчук, І. Ребошапка, К. Регуш, В. Хорват, М. Чередарик, І. Лоб'юк, Ю. Чега, Л. Горбач, О. Горбач, ін.) студіювали українські говірки Сучавщини, Мараморщини та Банату, зокрема Добруджі. Хоча це були діалектологічні дослідження, однак вони мають і етнографічну цінність, адже носії української мови надали чимало інформації про традиційно-побутову культуру. Якщо Ф. Вовк у своїх публікаціях зафіксував стан народної культури в другій половині ХІХ ст., то респонденти 1960-х років репрезентували традиції першої половини ХХ ст. Записи про родинну й календарну обрядовість, народні вірування, господарство, знаряддя праці, побут дають чимало інформації для характеристики регіональних етнокультурних комплексів, вивчення проблем, що не мають однозначного тлумачення.

Третій етап почався в 1990-х роках і здійснювався за двома напрямками. Перший — вивчення архівних відомостей, другий — польові дослідження. З'явилися публікації архівних матеріалів, зокрема, з фонду Управління новоросійського і бесарабського генерал-губернатора, а саме: справи «Про різного звання людей, що переселяються з-за кордону на мешкання в Бессарабію. 1816—1821 рр.». Ідеться про карантинні свідчення, заведені відповідними службами на задунайських запорожців, які переселялися на територію Російської імперії з Добруджі. У документах зафіксовано відомості про членів родини, майно, предмети побуту, знаряддя праці. Ми дізнаємося про одяг та його назви, ткацькі вироби, орнаментику рушників і килимів. Завдяки таким матеріалам з'явилася можливість простежити еволюцію ткацтва, знарядь для обробки землі, догляду за рослинами, збору врожаю. Перші публікації архівних документів довели перспективність їх використання для розгляду процесу еволюції традиційної культури українців Добруджі кінця ХІХ — початку ХХ ст. — періоду, культурні надбання якого вже неможливо вивчати за свідченнями респондентів.

У 1999 році в румунському місті Галаці відбувся перший форум «Євро регіону "Нижній Дунай"». Цією подією розпочався черговий етап етнографічних розвідок. Головна його особливість — об'єднання зусиль громадських організацій і державних установ України та Румунії (історичний факультет Одеського національного університету ім. І. Мечникова, Одеська обласна державна адміністрація, Союз українців Румунії). Завдяки такій співпраці за короткий час досліджено традиційну обрядовість населення низки українських сіл дельти Дунаю і степової території. Першочерговими стали завдання з дослідження сегментів народної культури, що не мали належного висвіт-

лення. Особливої уваги надали вивченню планування поселень, житлобудування, особливостей господарської діяльності, рідинної обрядовості. Результати такої роботи частково опубліковано в праці «Українці за Дунаєм», а також у різних статтях.

З кожним роком зростає дослідницька активність членів Тульчанської філії Союзу українців Румунії. Слід виокремити фольклористичні та краєзнавчі розвідки В. Ріцка, який зібрав і видав сотні українських народних пісень різних жанрів. В україно-і румуномовних періодичних виданнях опубліковано чимало матеріалів з історії церковної архітектури, історії української діаспори в Добруджі. Значну організаційну та популяризаторську роботу проводить А. Іванов. Глибока обізнаність щодо історії розвитку української діаспори в Румунії, розуміння природи її сучасних проблем дозволяють йому зосередити зусилля на найактуальніших завданнях. Ідеться насамперед про роботу з дітьми українських родин, про спільну з українськими науковцями участь у формуванні інформативної бази, налагодженні українсько-румунських відносин, насамперед у Нижньодунайському регіоні. Саме завдяки зусиллям таких діячів, як А. Іванов, В. Ріцко, М. Карабін, Д. Ципанов, Д. Черненко, за підтримки С. Бучути, Я. Колотило, разом із представниками України, щороку проходять спільні заходи, а саме: круглі столи, презентації книг, конференції. Важливу функцію берега української ідентичності виконує хор української народної пісні з Тульчі «Задунайська Січ». Усе це викликає інтерес української громади до історії України, історії та культури української діаспори, а відновлення вивчення української мови в кількох класах шкіл Мурігйола й Тульчі є вагомим результатом здійсненої роботи, однак тенденція до відродження потребує значних зусиль української громади, підтримки державних установ Румунії та України.